

ГЕНЕТИЧНІ ІНДИКАТОРИ КОНСТРУЮВАННЯ ОБРАЗІВ СВІТУ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ

Моляко В. О. ГЕНЕТИЧНІ ІНДИКАТОРИ КОНСТРУЮВАННЯ ОБРАЗІВ СВІТУ У СУЧАСНОМУ ІНФОРМАЦІЙНОМУ ПРОСТОРИ. Стаття спрямована в першу чергу на подальший аналіз когнітивного конструювання образів світу в умовах інформаційної насиченості, дефіциту інформації, динамізації та машинізації суб'єктивного простору сучасної людини. Авторський підхід до розуміння лабіринтно-потокowego функціонування психіки в діалоговій системі «людина – нова інформація» дозволяє збагатити теорію конструкторології досить суттєвими даними, що одержані в теоретичному та емпіричному ракурсах на різних вікових рівнях колективом лабораторії психології творчості (дошкільники, молодші школярі, підлітки, старшокласники, студенти). Творча когнітивна діяльність розглядається на різноманітному матеріалі (іграшки, технічні завдання, художні твори, дисплейна та рекламна інформація, релігійні конструкти, спрямованість на іншого суб'єкта та ін.). Пропонується широкий реєстр подальших актуальних розробок в руслі обраної науково-психологічної проблеми.

Ключові слова: інформація, творча конструкторологія, перцептивні процеси на різних вікових рівнях.

Моляко В. А. ГЕНЕТИЧЕСКИЕ ИНДИКАТОРЫ КОНСТРУИРОВАНИЯ ОБРАЗОВ МИРА В СУЧАСНОМ ИНФОРМАЦИОННОМ ПРОСТРАНСТВЕ. Стаття направлена в первую очередь на дальнейший анализ когнитивного конструирования образов мира в условиях информационной насыщенности, дефицита информации, динамизации и механизации субъективного пространства современного человека. Авторский подход к пониманию лабиринтно-потокowego функционирования психики в диалоговой системе «человек – новая информация» позволяет обогатить теорию конструкторологии достаточно существенными данными, которые получены в теоретическом и эмпирическом ракурсах на разных возрастных уровнях коллективом лаборатории психологии творчества (дошкольники, младшие школьники, подростки, старшеклассники, студенты). Творческая когнитивная деятельность рассматривается на разном материале (игрушки, технические задания, художественные произведения, дисплейная и рекламная информация, религиозные конструкты, направленность на другого субъекта и др.). Предлагается широкий реестр дальнейших актуальных разработок в русле выбранной научно-психологической проблемы.

Ключевые слова: информация, творческая конструкторология, перцептивные процессы на разных возрастных уровнях.

Як це вже досить різнопланово й різнобарвно висвітлено в багатьох психологічних, соціологічних, економічних, філософських працях, реальне сьогодення характеризується не тільки масштабними, геополітичними подіями та тенденціями, але й все більш відчутним проникненням в повсякденне життя якщо не всіх, то, мабуть, відчутної більшості людей, різножанровими інформаційними напливами, навіть своєрідною інформаційною агресією. Звучить, можливо, досить банально, але так само неоригінально прозвучить і елементарна констатація того факту, що навіть у найбільш розвинених країнах поки що не створено, так би мовити, панацеї, засобів ефективного подолання інформаційно-емоційних впливів як на широкі верстви, так і на окре-

мих громадян, особливо на тих, кого інформація випробовує найбільш жорстко, а часом й жорстоко. Щоб не вдаватись до якогось реєстру прикладів, нагадаємо хоча б про кібернетично-інтернет буття і побут, що хронічно дестабілізують свідомість, розумову діяльність, перцептивну сферу, яка в першу чергу відповідає за подальшу адекватну поведінку суб'єкта, про конкретні можливості його розуміння або ж, навпаки, нерозуміння всього того, що він бачить, чує, навіть тактильно й на смак відчуває з реального, та все більш масштабного віртуального середовища.

В руслі нашого аналізу, наших досліджень тут слід говорити про актуальну необхідність визначати психічні потенціали людини в координатах інформаційного простору та часу, діапазони функціонування перцептивно-розумової норми та виходу за її межі при безпосередньому зіткненні кожного дошкільника, учня, студента, професіонала з інформаційною новизною, потоком кризових, а часом й катастрофічних ситуацій, а в зв'язку з усім цим з віднайденням своєрідної психологічної зброї, здатної допомагати у подоланні як своєрідного повсякденного дискомфорту, так і прямо небезпечних для психіки, для життя загроз у їх крайніх проявах та впливах як миттєвого, так і постійного хронічного характеру. Без перебільшення йдеться про екзистенційне, доленосне – бути чи не бути людині людиною, а то й більш трагічно – жити чи не жити.

Для того, щоб певною мірою більш образно підсилити сказане, дозволимо собі вдатися до своєрідного, може дещо завеликого, але змістовно до речного віршованого епіграфа до нашої проблематики, що саме так і називається – «Монолог сучасного Гамлета»:

Людина чи машина? Ось питання,
яке мене хвилює більш за все,
яке мені заснути не дає, –
від нього збожеволіти неважко...
Мені здається інколи, що зовсім
нема людей на вулицях, самі,
навколо лиш самі автомобілі,
автобуси, скажені мотоцикли.
Замість очей я бачу жовті фари,
замість облич – плескати скло кабін,
замість розмов я чую лише гуркіт,
невпинний гуркіт, зле-презле гарчання,
виття скажене, скрегіт невблаганний.
У місті, наче в джунглях кам'яних,
собі здаюсь останнім із людей,
що випадково залишився жити
серед залізних та скляних потвор.
Тоді тікаю я у склепи замків –
модерних, найсучасніших споруд,
щоб хоч на мить перепочить спокійно
у затишку окремої квартири.

Та, Боже ж мій, що коїться в квартирі:
докупи тут зійшлися інші гості –
тут пилюсос щеням дурним, запеклим
поміж ногами біга й скавучить,
бурмоче щось білявий холодильник,
немов професор у операційній,
що нахилився над смертельно хворим;
беззубо плямка пральна десь машина,
а у вітальні рика телевізор
і пашу роззявляє величезну,
ще хвиля – й проковтне мене цілком.
Мерщій шугаю в другу я кімнату,
а там на мене жадібно чекають
два брати веселенькі та сестричка:
магнітофон, комп'ютор, магнітола.
О, як вони ревуть і як ридають!
Як звуками, мов пазурами, в мене
впиваються, гадюками мелодій
червоно-чорних і отруйних вельми
мене обплутать хочуть раз у раз.
Задкую я поволі до дверей.
Мерщій за двері. І тікати, тікати...
Захеканий, наляканий, забитий,
до себе прибігаю в інститут.
І, ледь притомний, дибаю поволі
в лабораторію, щоб там урятуватись.
Та що це? Що? Невже і тут машини?!
Я до стіни тулюся, щоб проскочить,
та чую голос дужий, металевий:
«Ось він прийшов! На п'ять хвилин спізнився!
Фотореле його спіймало зразу!
У пам'яті відзначити це треба
під номером дванадцять тисяч триста
п'ятдесят сім. Автоматично рапорт
подати по конвейєру нагору,
щоб електронний там його Бухгалтер
включив до списку й вирахував гроші».
Ось так! Знайшов, знайшов собі притулок!
Похнюплено заходжу до своїх,
та тітка Електрониха і тут
мене стрічає клацанням, моргає,
немов повія, усіма очима.
А замість друзів і своїх колег,
я бачу лише роботів навколо.
Та хай йому!

Чи я не збожеволів?!.
Прокинувся.
То сон страшний на диво!
Я очі протираю.
На роботу
вже скоро час –
скоріше треба вмитись.
П'ю чай гарячий, кліпаю очима,
а сон не йде із думки анітрохи:
людина чи машина? – ось питання.
Людина чи машина, врешті-решт? [1, с. 21-23].]

Щоб одразу відвести в чомусь правомірні й логічні, якщо мова йдеться про, скажімо так, чисту наукову мову, зауваження щодо залучення до нашого аналізу художніх ілюстрацій, нагадаємо маловідомі слова З. Фрейда про те, що «поети знають все наперед», або ж численні розробки нашого відомого в масштабах світової психології В. П. Зінченка, який в останні роки своїх насправді авангардних теоретико-методологічних пошуків вдавався до цитування віршів, як до переконливих ПСИХОЛОГІЧНИХ ФАКТІВ. Однозначно поділяючи погляди таких авторитетних фахівців, можна нагадати, що література (й поезія зокрема) це, як відомо, втілення спостережень, інтроспективних досвідів, побіжних й стало сформованих образів і картин світу, що на відміну від певною мірою чорнових в прямому розумінні протокольних записів усного мовлення, максимально об'єктивно втілені у друкованому слові. До речі, в західній психології дослідження в сферах творчості, особистості, культури, не кажучи вже про використання біографічних методів, стали своєю нормою, й не тільки в різних школах психоаналізу та екзистенціалізму, а й в класичних напрямках педагогічної та вікової психології.

І саме тому дозволимо собі вдатися до короткого коментаря щодо динамічної панорамної й водночас конкретно-квантової картини світу, яка знайшла своє втілення у приведеному вірші.

Перш за все тут йдеться про надзвичайну механічно-динамічну насиченість вуличного перебування суб'єкта в «кам'яних джунглях» мегаполіса. За майже п'ятдесят років, що минуло з часу створення вірша, ця картина стала ще більш насиченою, хаотичною й в багатьох планах загрозливою. Так само, немає комфортного порятунку від гуркоту й мигтіння вулиці в квартирі, де, здавалося би, покликані на допомогу та втіху прилади й пристрої насправді не надають можливості віднайти якийсь затишок, спокійний куточок для сенсорно-перцептивного перепочинку, оскільки й звичне радіо, й пральні машини, не кажучи вже про телевізор, аж ніяк не сприяють психічному спокою, продовжуючи навантаження різноманітними сигналами. А на виробництві, нині майже в кожному виді діяльності в контекст класичних верстатів впевнено увійшли, хоча й замінивши крупногабаритні клацаючі ЕОМи, насправді затягаючі у вир напруженого споглядання й спостереження екрани більш чи менш мініатюрних комп'ютерів (до речі їх мініатюрність водночас із зручні-

стю механічного використання значно напружує увагу, сенсорно-перцептивну систему з усіма витікаючими з цього медико-психічними наслідками, про що слід вести психогігієнічну розмову).

Такий сценарій повсякденного буття фактичного оператора, а не всемогутнього володаря машин, який передбачає «омашинювання», «електронізацію» усіх тих, хто перебуває в подібному режимі, а тому й зовсім не гіперболічним видається розпач нашого героя, який починає вбачати в своїх колегах роботів, та й вони ж, напевне, бачать його таким самим.

Справедливості заради потрібно нагадати, що подібні картини були широкоформатно представлені не тільки в футурологічних творах того ж Станіслава Лема, чи начебто фантастичних оповіданнях Рея Бредбері, бо ж задовго до них подібне відтворили в своїй графіці та живописі Франс Мазерель та Сальвадор Далі, а ще набагато раніше – Ієронім Босх, який хоча й не зображував автомобілі та комп'ютери, але геніально відобразив, можна так сказати, поліфонічні реакції людей на життєві випробування, створивши таку галерею портретів, облич тих, хто перебуваючи в прикордонних ситуаціях, демонструє ті свої сутності, про які пізніше писали Гоголь та Достоевський. Усім цим знову ж таки можна нагадати про роль літератури та мистецтва в психологічному потоці досліджень.

Все вищезазначене, як видається, підводить нас до нині досить поширеної сентенції, що стала такою не тільки в філософії та синергетиці, а й у психології – про сітьову парадигму, яка визначає поведінковий статус людини (Князева О. М., Курдюмов С. П., Хакен Г., Пригожин І., Ніколіс Г., Фріман У., Комбс А., Ярославцева О. І. та ін.). Ми схильні майже в синонімічному розумінні визначати його як такий, що свідчить про лабіринтну організацію інформаційного оточення, відповідну лабіринтну перцептивно-розумову динамічну конструкцію психічного реагування на реально-віртуальну об'єктивну конструкцію. Саме через те, що йдеться про ЛАБІРИНТНУ, хаотичну в тій чи іншій мірі організації структуру інформаційного простору, ми вважаємо однозначно необхідну саме ТВОРЧУ організацію реагування, поведінки, будь-якої діяльності в складних режимах перебування суб'єкта.

Багаторічний дослідницький досвід дозволив нам обґрунтовано розбудувати психологічну теорію творчої конструкторології, яка, в першу чергу, базується на аксіоматичному визнанні ЛАБІРИНТНО-ПОТОКОВОГО функціонування психіки, що дозволяє максимально наблизитись до можливого об'єктивного її дослідження, й так само до вироблення відповідних методів, методик навчання, стимулювання та діагностики не тільки в межах психології творчості. Й не тільки в координатах загальної психології, а й у сферах освіти в цілому, на що недвозначно вказують відомі фахівці. Так, наприклад, Д. І. Фельдштейн зазначає, що ми живемо в такі часи, коли йдеться не просто про звичайні зміни, а глибокі історичні перетворення, коли на перший план вийшла проблема Людини як реального суб'єкта історичного процесу, здатного до активної дійовості, до вирішення складних, об'єктивно повсталих перед нею нестандартних завдань з великою кількістю невизначеності й водночас з необхідністю збереження усіх кращих людських якостей,

людського потенціалу. Й саме це визначає роль освіти, яка повинна забезпечувати озброєння людини необхідними знаннями у обранні необхідних дій в складній ситуації, навчати її розумінню, осмисленню дійсності, активізації загального розвитку (інтелектуального, морального, естетичного, фізичного та ін.), розвитку й зростанню її здібностей, потреб. Й при цьому слід мати на увазі, що змінюється не тільки світ, в якому живе людина, але й сама людина, бо об'єктивно вона живе вже в іншому просторі-часі; змінилися так само й ритми та темпи її руху, простору, життя (див. 3, с. 46). Як бачимо, тут так само фактично йдеться про ТВОРЧЕ подолання нових складних проблем, до чого повинна адекватно готувати нас відповідним чином розбудована й орієнтована освіта (В. В. Давидов, Г. С. Костюк, В. Г. Кремень, Є. О. Мілерян, А. В. Петровський, В. О. Сухомлинський, К. Д. Ушинський та багато інших).

Із сказаного вище стає зрозуміло, що основним вектором подання наших теоретичних та прикладних досліджень є саме їх спрямованість на аналіз творчої конструкторології як парадигми, що, в свою чергу, детермінує загальну спрямованість на її роль в системі освіти та праці, а в даному випадку у конкретному подальшому розгляді функціонування перцептивно-розумової підсистеми в загальній психічній метасистемі. Саме така орієнтація зумовила структуру монографії в цілому та її окремих розділів.

Продовжуючи дослідження проблеми творчого сприймання (див. 2), колективом нашої лабораторії в наступному циклі пошуку вдалося, як нам видається, одержати нові, багато в чому оригінальні результати. Оскільки в більш повному варіанті вони подаються в монографії, ми тут лише коротко відзначимо деякі з них.

Цикл досліджень включав теоретичні й експериментальні складові й був орієнтований, як і раніше, зокрема на генетичний вектор – вивчались особливості сприймання, починаючи від дошкільного віку, молодшого шкільного, підліткового й кінчаючи старшокласниками та студентами.

Втілюючи на практиці ідею вивчення конструювання реальності на етапі дошкільного дитинства І. М. Біла розробила досить об'ємну й змістовну програму експериментального навчання, яка включає спеціальні завдання, творчі ігрові вправи, що реалізуються шляхом актуалізації та набуття опорних знань у дітей про конструкторські дії, відомості про специфіку стратегій, створення передумов розвитку стратегічних тенденцій в процесі виконання практичних завдань; формування творчих розумових дій в процесі конструювання, навичок та вмінь конструювання; подальшу конкретизацію знань та вмінь. Загалом представлена методика включає три основні блоки: теоретико-інформаційний (бесіди, розповіді, схеми, демонстрації, казки), підготовчо-практичний (вправи на розвиток сенсорно-перцептивних процесів, вправи на розвиток мисленневих дій, вправи на розвиток практичних конструкторських умінь), творчо-конструкторський (задачі на творче сприймання, графічні завдання, задачі на конструювання з пластикових форм, задачі на конструювання з об'ємних форм, евристичні задачі).

Досліджуючи особливості сприймання старшими дошкільниками художніх інформаційних структур, Н. А. Ваганова зазначає, що процес сприй-

мання в дошкільному віці набуває характеру осмисленої, керованої дії, що має свої особливі цілі і засоби для їх здійснення. Для дітей дошкільного віку характерна якісна своєрідність змісту сприймання, яка визначається перш за все обмеженістю дитячого досвіду, недостатністю систем тимчасових зв'язків, неточністю вироблених раніше диференціювань. Так, встановлено, що для дітей старшого дошкільного віку характерна мала деталізованість сприймань і їх велика емоційна насиченість, недостатнє розмежування суттєвих та несуттєвих ознак, синкретичність, нечітке та «розмите» сприймання. У процесі активної пізнавальної діяльності сприймання набуває цілеспрямованого, творчого характеру, а наприкінці дошкільного віку характеризується такими властивостями як предметність, цілісність і осмисленість. Завдяки включенню мислення в акт сприймання вже на рівні чуттєвого пізнання здійснюється осмислення і первинне узагальнення. Діяльність тлумачення, інтерпретації включається в кожне «осмислене» сприймання. Спочатку, на стадії уподіблюючої інтерпретації, дитина вдається до першої, більш менш випадково виниклої у неї інтерпретації, потім починає з'являтися переосмислення окремих моментів або всієї ситуації в цілому. Нарешті, на самих вищих ступенях дитина навчається свідомо перевіряти інтерпретації, тлумачення, що виникають у неї від сприйманого в результаті більш менш систематично організованого спостереження. Розвиток сприймання характеризується, таким чином, не тільки зміною його обсягу й осмисленості, а й перебудовою самого способу сприймання, який дедалі більш удосконалюється, а саме: змінюється зміст, доступний для інтерпретації, і глибина пізнавального проникнення в нього; складність композиції, яка може бути «схоплена» дитиною в цілому, в єдності і взаємозв'язку всіх її частин; естетична оцінка сприйнятого (тут має місце і емоційна забарвленість й особисте відношення дитини).

Н. М. Латиш, аналізуючи сприймання молодшими школярами графічних інформаційних структур, робить висновки відносно перебігу творчого процесу, а саме: сприймання графічної інформації (крапка та геометричні фігури різної кількості) в молодшому шкільному віці має певні закономірності перебігу, які виявляються у такій послідовності етапів: 1) виникнення ідеї задуму майбутньої конструкції чи малюнку починається з ознайомлення з умовою задачі, створення первинного задуму (малюнку, конструкції) у формі образу-орієнтира та обумовлюється специфікою стимульного матеріалу (крапка, форма чи колір геометричної фігури) або ж суб'єктивним досвідом досліджуваного чи іноді у поєднанні як особливостей стимульного матеріалу, так і під дією мотиваційної сфери учня; 2) розвиток задуму майбутньої конструкції відбувається в ході малювання (стимульний матеріал крапка) чи практичного конструювання (стимульний матеріал геометричні фігури) та характеризується розвитком початкового образу-орієнтира в процесі структурно-функціонального аналізу елементів; 3) практична реалізація задуму, що проявляється в остаточному оформленні малюнку чи побудові конструкції на площині. В процесі сприймання нової графічної інформації на всіх етапах нами було зафіксовано здебільшого прояви мисленневої стратегії аналогізування: діти орієнтуються на відтворення попереднього досвіду, вражень

(діти, які приїхали із зони АТО, зображують військові події в темному кольорі), бажань, ігор (навіть якщо це фантастичний герой, то він запозичений з комп'ютерних ігор чи мультфільмів).

А Н. В. Медведева на цьому ж віковому рівні (молодші школярі) визначає, що сприймання художніх творів характеризує перехід від злитого, синкретичного, фрагментарного сприймання предметів до виокремленого, осмисленого і категоріального відображення речей, подій, явищ в їх просторових, тимчасових, причинних зв'язках. З'ясовано, що у процесі художнього сприймання розрізняються декілька фаз (або стадій): *передкомунікативна*, яка передує контакту дитини з твором мистецтва і коли зазвичай дитину прямо або побічно готують до цього сприймання; *комунікативна*, коли відбувається безпосереднє споглядання твору; *посткомунікативна*, коли контакт вже перерваний, а вплив твору ще триває.

Проаналізовані психологічні закономірності творчого сприймання художніх інформаційних структур молодшими школярами, які характеризуються особливістю трансформації сприймання та мають певні закономірності, котрі полягають в актуалізації мисленнєвих стратегіальних дій, і мають прояв у різних типах перетворення (побудова образів за аналогією, комбінування, реконструювання або застосування універсальної стратегії). З'ясовано, що дітям молодшого шкільного віку вже притаманна здатність до синтезу, яка лежить в основі образного початку (в праобразі) та базується на стратегіальних тенденціях аналогізування, комбінування та реконструювання.

Безумовно актуальними є нині дослідження, які безпосередньо пов'язані зокрема з дослідженням діасистем «людина-екран» (людина-телевізор, людина-комп'ютер та ін.). Л. М. Найдьонова в своєму аналізі звертає увагу на те, що для кожного з типів екранної інформації окреслені психологічні особливості сприймання. Одним із аспектів, на які звертається увага, є особливості сприймання специфічної і неспецифічної інформації з різних носіїв. Наприклад папір–звичайний екран–екран «електронне чорнило» для текстової (неспецифічної) інформації, або смартфон–телевізор–великий екран для відео (специфічної) інформації. Визначено перспективні питання для дослідження проблеми, а саме: порівняльні аспекти сприймання різних типів інформації з екрану та в реальності, дослідження особливостей сприймання інформації за допомогою екранів з різними характеристиками (розмір екрану, технічні особливості пристрою, наявність сенсорного відгуку). Вагомим питанням у вивченні сприймання інформації з екрану, є вікові особливості. Адже всі вікові групи мають особливості сприймання, а певні групи, наприклад підлітки, опиняються в умовах додаткового ризику наодинці з екраном. Сьогодні підлітки проводять перед екраном до шести годин на день, і є надзвичайно уразливими для впливів, які можуть транслюватися.

Частина досліджень була спрямована на «перцептивну поведінку» старшокласників. В. В. Рибалка особливу увагу звернув, розробляючи оригінальну методику дослідження творчого сприймання старшокласниками однолітків як особистостей, на цей феномен в умовах дефіциту часу, дійшовши висновків, що при сприйманні старшокласниками однолітків як особистості

при часових обмеженнях існує очевидний інформаційний дефіцит, який частково долається певними перцептивними механізмами, але і залишається певна перцептивна невизначеність в оцінці особистісності і співдієвості образу однолітка. Цей дефіцит потребує проведення принципово нової схеми експерименту з формування більш змістовної особистісності та співдієвості образу однолітків – тобто з надлишком інформації, – що може бути реалізовано шляхом використання такого методу, як цілеспрямоване спостереження. Отже, формування першого враження старшокласників при сприйманні однолітків має неоднозначні психологічні особливості, з якими має рахуватися система освіти, теоретична і практична психологія.

Т. М. Третяк за підсумками дослідження творчих стратегій і тактик сприймання старшокласниками техноінформаційних індикаторів реальності визначені особливості впливу дефіциту і надлишку інформації на здатність учнів створювати на основі заданих інформаційних структур цілісні композиції, що характеризуються конструктивною складністю та довершеністю, тобто на їх конструктивну активність. Виокремлено типи конструктивної активності учнів та рівні їх проявів у процесі реалізації стратегій творчого сприймання інформації за умов її дефіциту та надлишку. Встановлено, що домінуючою детермінантою сприймання інформації за умов її дефіциту та надлишку є особистісна значущість цієї інформації для даного досліджуваного, оскільки при трансформації початкових умов експериментальної задачі в шукані її умови, «центрами кристалізації» цих шуканих умов є прообрази, образи-орієнтири, пов'язані із нереалізованими, нерозв'язаними задачами та домінантами актуального досвіду розв'язуючого задачу. При побудові образу реалізуються в основному стратегії і тактики, що ґрунтуються на аналогізуванні. В разі неможливості знаходження близького аналогу трансформація наявного образу здійснюється шляхом комбінуючих або реконструюючих дій.

В свою чергу Е. В. Кіричевською в процесі дослідження психології сприймання релігійної творчості виявлено, що в юнацькому віці мають місце прояви творчого сприймання релігійної інформації, зокрема вміння здійснювати аналіз продуктів релігійної творчості знаково-символічної, образної, архетипної форми презентації, здатність виділяти в них логічні та смислові зв'язки, утворюючи певну інформаційну цілісність на основі вже існуючих в досвіді реципієнта кодів сприймання. З'ясовано, що розвиток сприймання юнаками інформаційного поля релігійного знання через розуміння символу, знаку, образу характеризує його як процес створення нових кодів сприймання. Встановлено, що в процесі формування творчого сприймання інформації, наявної в продуктах релігійної творчості, в юнацькому віці простежуються дві тенденції: на первинному етапі стереотипізація і, на наступних етапах цілеспрямованого сприймання фіксуються стратегічні тенденції до символізації, кодування та міфологізації. В ситуації постійного притоку інформації релігійного характеру у юнаків, під тиском її надлишку, формується здатність до проявів творчого сприймання інформаційного поля релігії.

Так само актуальним можна вважати дослідження М. В. Кокаревої особливостей сприймання рекламної інформації в юнацькому віці (студенти).

Проаналізувавши співвідношення сприйнятливості студентів до рекламної інформації та їх творчої спрямованості, на основі одержаних емпіричних даних визначено *чотири типи сприймання* студентами інформації рекламного змісту. *Перший тип* характеризується високим рівнем творчості та високою сприйнятливістю до рекламної інформації. Схильність розбиратися у складних задачах дозволяє студентам розрізняти якісну та неякісну інформацію, виявляти у ній конструктивне, те, що може бути корисним для побудови власної картини світу та налагодження соціального та побутового комфорту. *Другий тип* характеризується високим рівнем творчості та низькою сприйнятливістю до рекламної інформації. При необхідності вибору певного товару чи послуги, студенти, яким властивий цей тип сприймання, будуть меншою мірою керуватися інформацією, одержаною з рекламних повідомлень. *Третій тип* характеризується низьким рівнем творчості та високою сприйнятливістю до інформації рекламного змісту. Студенти, яким властивий цей тип сприймання, найбільше реагують на рекламу повністю нових товарів/послуг. *Четвертий тип* характеризується низьким рівнем творчості та низькою сприйнятливістю до рекламної інформації. Таким студентам властива недовіра до інформації рекламного змісту, її заперечення, відторгнення, ставлення до неї як до абсолютно некорисної. Визначені типи сприймання відрізняються за чутливістю до візуальної та звукової інформації.

В. В. Москаленко, досліджуючи становлення соціальних уявлень студентської молоді про успішність людини, узагальнила одержані емпіричні дані в наступних висновках: 1) аналіз змістових характеристик структурних складових образу успішної людини а також співвідношення цих складових в уявленнях студентів засвідчив, що образ успішної людини в уявленнях студентів відповідає соціальному типу особистості ринкової економіки, а саме, типу людини підприємливої; 2) в образі успішної людини студентів визначено чотири групи особистісних характеристик: група моральнісних якостей, група комунікативних якостей, група якостей, що характеризують підприємливість особистості, група якостей, що характеризують емоційний інтелект; 3) встановлено, що домінуючим компонентом в структурі образу успішної людини є група якостей підприємливості. Це підтверджується тим, по-перше, що ця група має найвищий рівень виявлення в уявленнях студентів, по-друге, якості домінуючої групи є близькими до ядерних характеристик інших груп, які є складовими структури образу успішної людини. Зокрема, ядерними якостями в групі моральнісних характеристик є відповідальність, толерантність, тактовність, правдивість. Ядерними характеристиками в групі комунікативних якостей визначились: вимогливість, врівноваженість, обов'язковість, комунікативність. В групі якостей емоційного інтелекту – бадьорість, оптимізм, натхнення, врівноваженість; 4) дослідження особистісної креативності студентів показало, що основним критеріальним її виявленням є фактор, що характеризується як «схильність до ризику». Схильність до ризику визначено дослідниками як системотворчий у підприємливому типі особистості; 5) виходячи з того, що підприємливість визначено домінуючою характеристикою як в образі успішної людини, так і в уявленні про особистісну креативність,

зроблено висновок про те, що існує зв'язок між уявленнями студентів про успішну людину та особливостями виявлення їх особистісної креативності.

Продовжено також дослідження творчого поетичного сприймання, розбудови образів світу засобами віршованого слова (Е. В. Кіричевська, В. О. Моляко).

Аж ніяк не перебільшуючи реальну вагомість проведеного циклу досліджень, результати яких подані в цій монографії, ми, разом з тим, хотіли б зазначити, що в багатьох аспектах масштабної проблеми сприймання, а цю проблему, про що неодноразово йшлося, не слід аналізувати у вузькому «коридорі», так би мовити лише перцептивності, – ми втілювали оригінальну ідеологію саме конструктивних, добудовчих функцій сприймання, саме сприймання творчого. При цьому системостворюючим фактором нашого підходу був, як і протягом багаторічних пошуків, вектор стратегічного (стратегіального, стратегемного) «диригента» психічних процесів, коли йдеться про будь-які рівні новизни в завданнях та проблемах, що їх вирішує суб'єкт в процесі тієї чи іншої діяльності. Не уникаючи цілком правомірної в науці (а особливо – в психологічній) дискусійності наших гіпотез та висновків, ми все ж, як видається, маємо підстави наполягати на концепції перцептивно-розумової (когнітивної) конструкторологічної місії людської психіки, як вершинної її значущості не тільки в поведінці, діяльності людини, а й у загальному її покликанні, сенсі життя, екзистенційної долі.

Тому ж бо нам хотілося б заключну частину нашої роботи представити не в жанрі скороченого переліку вже поданих в текстах висновків, а як резюме-запрошення до багатопланової дискусії, яка дозволить нам підвищити рівень об'єктивної адекватності подальших досліджень у визначених діапазонах.

Як нам видається, на даному етапі психологічного дослідження сприймання в найбільш суттєвих напрямках є такі блоки проблем:

- теорія сприймання як генеральної конструктивної функції психіки в процесах різномасштабної творчої діяльності;
- особливості перцептивно-розумової діяльності в умовах дефіциту і надміру (в тому числі хаотичному) актуальної інформації;
- перцептивно-емоційна паніка як первинна і «запускаюча» поведінку реагування на загрозливі та псевдозагрозливі ситуації;
- деструктивні психічні наслідки одноразового та хронічного сприймання об'єктивно і суб'єктивно негативної інформації різного обсягу та жанру (ЗМІ, реклама, інтернет, життєві ситуації та ін.);
- психологічні засоби формування персональної та колективної перцептивної безпеки в сучасних умовах (розумово-емоційно-вольовий тренінг, розвиток культури сприймання та ін.);

Безперечно, ми назвали лише частину актуальних проблем, проте кожна з них має дуже багато розгалужень, які можуть становити теоретичну та практичну значущість.

Для спільного обговорення, дискусій, співпраці ми запрошуємо всіх зацікавлених психологів, філософів, медиків, фізіологів, біологів, соціологів та фахівців в інших сферах за адресою: 01033, м. Київ, вул. Паньківська, 2, Інститут психології імені Г.С. Костюка НАПН України, лабораторія психології творчості, кімната № 40, E-mail: creativity.psylab@gmail.com

Наша співпраця може здійснюватись в очно-заочному режимі, в тому числі шляхом участі в наших семінарах та конференціях, які проходять регулярно за темами: «Психологічні проблеми сприймання» та «Психологічні проблеми творчості».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Моляко В. О. Криголами. Поезії. – К.: Радянський письменник, 1972. – 71 с.
2. Психологічне дослідження творчих перцептивних процесів на різних вікових рівнях: монографія // В. О. Моляко, І. М. Біла, Н. А. Ваганова та ін. / за ред. В. О. Моляко. – Кіровоград, 2012. – 210 с.
3. Фельдштейн Д. И. Проблемы психолого-педагогических наук в пространственно-временной ситуации XXI в.: вызовы информационной эпохи // Вопросы психологии. – 2013. – № 1. – С. 46-65.

REFERENCES TRANSLITERATED

1. Moliako V. O. Kryholamy. Poezii. – K.: Radianskyi pysmennyk, 1972. – 71 s.
2. Psykholohichne doslidzhennia tvorchykh pertseptyvnykh protsesiv na riznykh vikovykh rivniakh: monohrafiia // V. O. Moliako, I. M. Bila, N. A. Vahanova ta in. / za red. V. O. Moliako. – Kirovohrad, 2012. – 210 s.
3. Fel'dshtejn D. I. Problemy psihologo-pedagogicheskikh nauk v prostranstvenno-vremennoj situacii NHI v.: vyzovy informacionnoj jepohi // Voprosy psihologii. – 2013. – № 1. – S. 46-65.

Moliako V. A. GENETIC INDICATORS of WORLD'S IMAGES CONSTRUCTION in MODERN INFORMATIONAL SPACE. The article is directed first of all on further analysis of world's images construction in the conditions of informational saturation, deficit of information, dynamization and mechanization of modern human's subjective space. Authors approach to the understanding of labyrinthine-flow psychics functioning in dialogical system "human – new information" makes it possible to enrich the theory of constructology with rather essential data, which are taken in theoretical and empirical viewpoints on different age levels by the Psychology of Creativity Laboratory collective (preschool children, junior pupils, juvenile, senior pupils, students). Creative cognitive activity is observed on different material (toys, technical tasks, art, display and advertisement information, religious constructs, orientation on other subject etc.). Wide list of further actual researches in the course of chosen scientific-psychological problem is proposed.

Keywords: information, creative constructology, perceptive processes on different age levels.

Отримано 12.01.2015